

випуск. Державна Служба статистики України від 06.03.2014 р. / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Корнієвський О. А., Якушик В. М. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. – Київ : Київ. братство, 1997.

Офіційний сайт Державної Реєстраційної служби України Міністерства юстиції. Реєстр громадських об'єднань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rgo.informjust.ua/>

Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). – Київ : 2001.

Плоский К. В. Молодіжний громадський рух як чинник державотворення в Україні : дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.01. – Київ : 2009.

Braungart R., Braungart M. Youth movement in 1980 years. Global perspectives // International Sociology, №. 2. – 1990.

K. Bush. Youth Movement in Ukraine.

The article clarifies the meaning of «youth organizations» and «youth movement». The classification of youth organizations has been reviewed. Attention has been dedicated to the stages of the youth movement in Ukraine. Dynamics of increase in number of youth organizations has been reviewed.

Keywords: youth organizations, youth movement, youth, youth policy.

УДК 316.61:37.018.32.09

С. М. Бубняк

**СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ УСТАНОВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ
ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ
БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ**

У статті висвітлено функціонування загальноосвітніх установ інтернатного типу для дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування; виявлено процес протікання навчально-виховних дій щодо цієї категорії дітей; встановлено вплив навчально-виховного процесу на соціалізацію цих дітей відповідно до емпіричних даних.

Ключові слова: загальноосвітня установа інтернатного типу, дитина-сирота, дитина позбавлена батьківських прав, навчально-виховний процес, соціалізація.

Постановка наукової проблеми та визначення актуальності дослідження проблеми. У всьому світі є діти-сироти та діти, які позбавлені батьківського піклування, і Україна не є винятком. За офіційними даними Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту станом на 2010 рік було 26492 дитини-сироти та дитини, які позбавлені батьківського піклування [Урядовий портал...]. Проте складна соціально-економічна ситуація в країні впливає на сім'ю, внаслідок чого, щорічно збільшується кількість дітей цієї категорії. З плином часу ми спостерігаємо, що у 2012 році їх налічують 79887, а у 2013 році - 94000 [Димитрова, 2009, с. 1]. А за неофіційними даними безпритульних дітей, жебраків, дітей, що відносяться до груп ризику, сиріт, дітей із соціально-неблагополучних сімей налічується у декілька разів більше.

Відтак, можна сказати, що створення оптимальних умов для підтримки соціально незахищених категорій дітей є одним з найважливіших завдань сьогодення, яке полягає в їх інтеграції у соціум через пріоритетність в соціальній політиці саме сімейних форм допомоги дітям-сиротам та дітям, які позбавлені батьківського піклування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тому, проблема соціального захисту та соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є вельми актуальною. Про це свідчать дослідження провідних як західних (Г. Кершенштейнера, Л. Колберга, Н. Наторпа тощо), так і вітчизняних вчених (О. Балакіревої, О. Безпалька, Л. Волинець, Б. Кобзаря, І. Пеша, О. Капітан, Я. Корчака та інших) [Балакірева, 2010; Капітан, 2010].

Також, важливо зауважити, що це питання переважно розробляється закордонними науковцями. Внаслідок чого, ця тематика є недостатньо розробленою та вивченою в українській науці. І саме зараз кризові явища, характерні для сучасного українського суспільства, що супроводжуються збільшенням кількості дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, актуалізують необхідність здійснення подальших досліджень, спрямованих на сприяння їхній соціалізації, зміцнення фізичного здоров'я, формування особистісних моральних якостей, умінь і навичок, які забезпечили б їм нормальне життя і самостійну діяльність у відкритому соціумі. Відтак, **метою пропонованої статті** є спроба з'ясувати вплив навчально-виховних дій загальноосвітніх установ інтернатного типу на стан соціалізації дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Викладання основних результатів дослідження. "Інтернатними установами вважають дитячі будинки та загальноосвітні школи-інтернати всіх типів і форм власності для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського

піклування, які створюються для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в яких вони перебувають від трьох років до здобуття базової чи повної загальної середньої освіти, а в разі необхідності – до повноліття, на повному державному утриманні за рахунок коштів відповідних бюджетів та інших не заборонених законодавством джерел фінансування” [Балакірева, 2010, с. 7].

В свою чергу, діти-сироти – це ті діти, в яких померли чи загинули батьки. А дитина, яка позбавлена батьківського піклування – “це дитина, яка залишилася без піклування батьків у зв’язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення їх батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов’язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов’язки, а також підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти” [Балакірева, 2010, с. 7].

Отже, навчально-вихована робота повинна бути спрямована на створення турботливого середовища, яке допомагає дитині розвиватися, соціалізуватись в інтернатному закладі та за його межами, запобігання бездоглядності дітей, створення психологічної готовності до життя за межами інтернатного закладу, підготовку до створення власної сім’ї та адекватного виконання нею батьківських функцій.

Вияв соціалізованості (це засвоєння певних знань, норм і цінностей, які допомагають бути повноправно пристосуватись у суспільстві) чи ресоціалізованості (докорінна зміна своїх знань, умінь, навичок для того, щоб пристосуватися в суспільстві) дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування можемо спостерігати у їхній життєвій компетентності, яка є свідченням того наскільки добре вони засвоїли знання, вміння, навички, знайшла свій вид та спосіб діяльності, наскільки добре розвинули в собі можливості сприймати, розуміти та використовувати цінності суспільства.

Для кращого розуміння особливостей процесів соціалізації в інтернатних закладах слід врахувати, що ці заклади є організаціями, а відтак – вони є системою агентів соціалізації. Тому, можемо виділити таких учасників навчально-виховного процесу в інтернатному закладі: вихованців (діти-сироти та діти, які позбавлені батьківського піклування), керівників, педагогічних та

медичних працівників, практичних психологів, юристів, бібліотекарів, інших спеціалістів закладу. І саме досягнення успіху в навчанні та вихованні цієї категорії, в основному, залежить від вище наведених учасників навчально-виховного процесу, адже їхня професійність та способи поведінки становлять основу на якій будується особистість дитини-сироти та дитини, яка позбавлена батьківського піклування. Тому, від навчально-виховного процесу залежить соціалізованість цієї категорії, адже соціалізація – “полягає у сходженні людини від індивідуального до соціального під прямим чи опосередкованим впливом факторів соціального середовища” [Черниш, 1998, с. 148].

Для з'ясування впливу навчально-виховного процесу на рівень соціалізованості дітей було проведено якісне соціологічне дослідження, а саме структуроване, невключене, відкрите спостереження та 13 напівструктурованих інтерв'ю з вихованцями інтернатного закладу. Перевагою цих методів є те, що вони дозволяють максимально зануритись у проблему: інтерв'ю дає досліднику певну гнучкість дій під час процесу комунікування, а спостереження створює можливість бути включеним у досліджуваний процес та фіксувати реальні практики індивідів, а не їхні розповіді про них, які можуть бути неточними чи викривленими.

Об'єктом спостереження було обрано один із львівських загальноосвітніх шкіл-інтернатів⁴. Відповідно, респондентами виступали вихованці цього закладу. Було здійснено цільовий відбір респондентів. У нашому випадку критеріями відбору виступали такі характеристики вихованців ЛЗШ-інтернату: стать (чоловіча та жіноча) і клас (9, 10 та 11).

Дослідження навчально-виховного процесу в ЛЗШ-інтернат було проведено в період з 10 березня 2014 року по 23 березня 2014 року.

Щодо результатів дослідження, то в ході наративного аналізу спостереження та інтерв'ю було проаналізовано наступні складові навчально-виховного процесу ЛЗШ-інтернат, що мають вплив на стан соціалізації вище вказаних категорій дітей: навчання як складова навчально-виховного процесу, відпочинок та саморозвиток дітей, взаємодія дітей з працівниками школи-інтернату, функціонування школи-інтернату, зв'язок дітей з сім'єю та родичами, життєві плани дітей, вияв навчально-виховного процесу.

Отож, навчально-виховний процес – це система, яка об'єднує процеси навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення особистості. Тобто,

---

⁴З міркувань конфіденційності назву інтернату не вказуємо.

працівники інтернатної установи ЛЗШ-інтернату зобов'язуються надавати цим дітям освіту, виховувати їх та розвивати, що в майбутньому стане виявом соціалізованості, а відтак життєвої компетентності.

Під час дослідження було встановлено, що процес навчання складається з двох складових, а саме: відвідування уроків та самопідготовки учнів:

- *Відвідування уроків* - їх відвідує лише половина з усіх учнів в класі. Для прикладу: у 10 класі з 13 дітей прийшло 7, і ця дія відбувалась регулярно. В свою чергу, вчитель жодним чином не відреагував на таку присутність учнів у класі, адже для нього це є звичною справою. Тобто, можна сказати, що діти прогулюють уроки (... *уроки прогулюю [Станіслав, 10 клас]*), залишаються в спальному корпусі, а вчителі та вихователі жодним чином не впливають на це, адже після того як учні покидають спальний корпус та йдуть на уроки – ніхто не перевіряє чи всі пішли на заняття, чи хтось залишився. Деякі учні можуть йти на уроки, хоча бути не на всіх та повернутись в спальний корпус, на що вахтер не робить їм жодного зауваження та пропускає. Проте, вчитель не зобов'язаний дивитись за кожним учнем окремо, для цього у нього немає змоги. Дитина повинна сама зрозуміти, що без навчання двері в світ для неї зачинені та старатись здобувати знання, які неодмінно стануть у пригоді.

Взаємодія учнів та вчителя на уроці розпочинається з привітання. Вчитель розпочинає заняття перевіряючи домашнє завдання. Значна частина з усіх (7) присутніх дітей (4) не виконала домашнє завдання, на що вчитель знову ж таки не звернув уваги. Можна припустити, що така практика стає звичайним станом і повторюється періодично, а це може бути виявом нелюбові учнів до цього вчителя, адже він підвищує голос та з певною зверхністю ставиться до цих дітей (*В нас в класі така одна математичка, її в класі ніхто не любить ... ніхто не переносить ... [Вікторія, 10 клас]*). Хоча, не можна так сказати про всіх вчителів, адже були випадки, коли усі присутні діти виконали домашнє завдання та брали активну участь під час уроку, за що отримали позитивні оцінки (*Ну, в нас вчителі, вони слухають нас, там коли ми щось не правильно відповімо, вони не нервуються, не ставлять нам одиниці так як в інших школах, а завжди нам допоможуть. У нас вчителі, вони безмежно щирі щодо навчання [Марта, 9 клас]*).

Можна зауважити, що вчителі, які жодним чином не реагують на зухвалу поведінку дітей та невиконання домашнього завдання дають їм шанс виправитись, адже одразу не ставлять поганої оцінки. Ці вчителі знову пояснюють як потрібно виконати домашнє завдання для того, щоб дитина зрозуміла та змогла врешті-решт його зробити (*Вчителі, така є в нас*

біологічка, шикарна вчителька ... вона тобі 100 раз пояснить [Вікторія, 10 клас]).

- *Самопідготовка*(це проміжок часу під час якого діти під контролем вихователя і, якщо виникає необхідність, з його допомогою виконують домашні завдання) - вихователі зобов'язані забирати дітей з спального корпусу та вести в навчальний для виконання домашнього завдання. Ця практика в школі-інтернаті не виконується, дітей не контролюють, їм дають більше свободи, чим створюють в них відчуття вседозволеності (*Немає сильного контролю. Ми стаємо, одним словом, "пофігістами" [Дмитро, 10 клас]*). Самі вихователі не те, що не забирають дітей з спального корпусу, але й запізнюються на самопідготовку (для прикладу – на 45 хв.). Діти також не приходять на самопідготовку. Для прикладу, під час одного із занять самопідготовки була лише 1 дитина. Але зі слів учнів зрозуміло, що це відбувається періодично. Діти не завжди вчать свої уроки у визначений час, дуже часто це буває в самому ж спальному корпусі та ввечері (*То я ніколи, завжди щось ввечері вчуся. Ну, правда не хочеться вчитись, але я собі так, ну, треба хоч там сторінку-дві прочитати, то вже хоть щось буде [Геннадій, 10 клас]*).

Загалом, під час виконання домашніх робіт повинні відбуватись наступні практики (враховуючи статут вище названої установи): підготовка робочого місця; виконувати домашню роботу потрібно починаючи з важких завдань; якщо виконуєш письмові завдання, то спочатку повтори або вивчи правила; при вивченні вірша на пам'ять спочатку навчись читати його виразно; закінчивши робити домашнє завдання, прибери робоче місце і приготуй портфель до занять. Проте, на практиці ці завдання не виконуються. Спостерігаємо неохайні робочі місця, розкидані книжки та зошити, ігнорування вихователя та домашніх завдань. А це може бути свідченням, свого роду, нестимульованості учня до навчання. Діти не заохочуються, адже розуміють, що якщо не вивчив цього разу, то вивчиш на наступний, а то взагалі не вивчиш і нічого не станеться, вчитель не поставить поганої оцінки (*Навіть переборщують, панькаються з нами ... [Вікторія, 10 клас]*).

- *Участь дітей в олімпіадах та різноманітних конкурсах.* Щодо олімпіади, то це – спортивні змагання, наукові та бізнесові. В свою чергу, конкурси – це конкурс малюнків та плакатів “Весняний вернісаж”, “Найцінніше в моєму житті” тощо.

Отже, можна сказати, що діти досить неоднозначні у своїх рішеннях щодо навчання, адже у олімпіадах та конкурсах виявляють нескінченне бажання

працювати для того, щоб в світі поза інтернатом на них звернули увагу, а під час уроків та самопідготовки їх продуктивність падає.

В процесі розвитку та самовдосконалення дітей ЛЗШ-інтернату було виявлено наступні складові: традиційні шкільні події та свята, вшанування пам'ятних дат та історичних діячів, тематичні тижні та зустрічі, міські та обласні заходи, екскурсії, відвідування таборів та санаторіїв, гуртків, шкільні дискотеки, прогулянки. Проте, всі ці практики ґрунтуються на старій радянській традиції, яка потребує добровільно-примусової участі, що дітям недовподобі.

Серед основних взаємодій дітей виступають наступні:

- *Дитини з дитиною.* Під час цієї взаємодії діти стають друзями та створюють, свого роду, певне середовище в якому вони спілкуються. В них панує принцип: один за всіх і всі за одного. Вони можуть постояти і за себе, і за свого друга, але це відбувається лише в межах свого класу. Бувають також і прояви “дідівщини”, коли старші учні школи-інтернату кепкують з молодших (*Ну, як то старші, малі приходять, то так є, не так заплетена чи ще шось [Вікторія, 10 клас]*).

Також, важливо сказати, що було б добре, якщо б взаємодія проходила під час спілкування в органах шкільного самоврядування, які є відсутніми в цьому закладі. Цей орган допоміг би дітям вирішувати певні питання та навчив як себе поводити під час виникнення непередбачуваних ситуацій.

- *Дитини з вчителем.* Ці відносини є офіційними. Діти спілкуються з вчителями лише під час уроків і лише на тему навчання. Проте, вчителі вибирають собі “любимчиків” (*Ну, звичайно, як і у всіх школах є якісь “любимчики” і прості діти [Марта, 9 клас]*). Тобто, це діти, які гарно вчаться, і вчителі приділяють їм більше уваги. З одного боку – це є позитивно, адже в такий спосіб вчителі сприяють розвитку здібних дітей, а з іншого – це має негативні наслідки тому, що інших дітей ніхто не стимулює до навчання, вони відчують себе покинутими (*Не, ну, є такі, от я добре вчуся, він погано вчиться, є таке. Тіпа, до мене більше уваги приділяється ... [Вікторія, 10 клас]*). Загалом, можна сказати, що в школі-інтернаті є дві категорії вчителів: одні сварять дітей, вибирають собі “любимчиків”, а інші – ставляться до всіх з повагою, шанують думку кожного.

- *Дитини з вихователем.* Ці відносини ґрунтуються на дружніх стосунках. Діти можуть розказати вихователю про якусь свою проблему, переживання, емоції. Вихователь, у свою чергу, їх вислухає, дасть пораду, допоможе в разі потреби. Тобто, для вихователів вони виступають ніби власними дітьми, адже

для вихователя всі рівні, з ними він проводить велику частину часу та найбільш тісно взаємодіє.

Щодо функціонування школи-інтернату, то важливо зауважити наступні недоліки:

- Працівники кухні крадуть їжу в дітей (*... то всьо крали в дітей, всьо забирали собі [Вікторія, 10 клас]*).

- Медичне обслуговування є суто формальним, адже огляд дітей проводиться лише зовнішньо. Медичний працівник знаходиться в приміщенні школи-інтернату не завжди, а лише з 9:00 до 20:00. Це є суттєвим недоліком, адже часто дітям стає погано в ночі і вони змушені втікати з інтернату до найближчої аптеки, щоб купити собі ліки.

- Психологічне обслуговування проявляється під час проведення тестів та тренінгів, результати яких дітям не оголошують, тому вони як-небудь дають відповіді на отриманий від психолога тест.

- Юридичне обслуговування є відсутнім. Проте, воно є потрібним для дітей, адже досить часто, вони мають питання стосовно пільг, які призначені їм законодавчо.

- Забезпечення дітей в школі-інтернаті є дуже обмеженим. Жодних кишенькових грошей на дитину держава і школа-інтернат не виділяє. Часто діти-сироти та діти, які позбавлені батьківського піклування змушені самі забезпечувати себе засобами гігієни, одягом, взуттям, навчальним приладдям. Наприклад, Міністерство освіти і науки України видало наказ №763 від 17.11.2003 за яким на одного вихованця в рік закріплено 2 зубні щітки, 1 гребінець, 1 штани тощо. Цього явно мало для нормального функціонування дитини і для того, щоб забезпечити себе, вони змушені втікати з школи-інтернату, а часто і самі працівники їх відпускають, які дивляться на цю практику “крізь пальці”, для того, щоб заробити якісь кошти для забезпечення своїх потреб. Через тимчасові підробітки прогулюють уроки, що є надзвичайно негативним явищем, адже пропущений матеріал їм доводиться проходити самостійно, а не рідно вони зовсім до нього не повертаються (*Я працюю на роботі вже 2 роки, мию машини [Юрій, 10 клас]; Працюю на Прогресі. [Вікторія, 10 клас]; Ну, роздаю флаєра від фірм різних ... [Марта, 9 клас]*). Щодо працівників школи-інтернату, то вони знають, що діти підробляють, адже самі ж їх відпускають (*Вони знають, що я працюю, нічого поганого не мають ... [Вікторія, 10 клас]*).

Отже, з'являється питання – куди дивиться дирекція цього закладу, адже вчителі та вихователі порушують закон. Ще одне питання – існують спонсори,

які на кожну дитину окремо виділяють кошти і певне приладдя, яке до рук вихованців не доходить. Було з'ясовано з розповідей дітей та певних вчителів, що всі посилки, які отримувала соціальний педагог з Італії для цих дітей вона забиравала собі. Коли ж діти про це дізнались, то вирішили їй помститись зламавши кабінет. Проте, нічого вони з цього приміщення не винесли, просто подивились що там є і на чий імена.

У ході дослідження було встановлено, що всі діти начебто підтримують зв'язок з родичами (З хресним кожного дня зв'язуюсь, з тьотью майже кожного дня зідзвонюємось [Геннадій, 10 клас]). Проте, їхній зв'язок зводиться лише до спілкування по телефону. На канікули їх ніхто не забирає, в будні дні ніхто не відвідує. Тому, можна сказати, що зв'язок з родиною є відсутнім.

Також з'являється таке поняття як "моя італійська мама", "італійська сім'я" (В мене є італійська сім'я, до якої я вже їжджу 6 років підряд. Вони настоюють на тому, щоби я післяшколипоїхала в Італію до них вчитися. Ну, так як в мене тут нікого нема, крім брата, я вважаю, що буде правильним рішенням поїхати туди, поступити там, вчитись там і напевно забратизвідси брата, так як нас ніхто не тримає і жити там, тому що там є люди, які люблять нас, які нам замінюють рідну сім'ю [Роксолана, 10 клас]). А ще можна сказати, що всі діти бажають, щоб їхні батьки, які розлучились чи їх позбавили батьківського піклування були знову разом (... щоб тато з мамою не сварились там, а знову може навіть після того розлучення дружили і якщо все вийде знову були разом [Марта, 9 клас]). Це можна пояснити тим, що вони знову повертаються до первинної соціалізації, адже не пройшли цей етап в період школи. Діти потребують батьківської опіки, доброти, любові. Протягом періоду перебування в інтернатній установі у них був лише один режим поведінки, якому всі вихованці вірять. Тобто, всі спостерігають лише за працівниками школи-інтернату, довіряють їхнім словам, їхній поведінці і не мають можливості спостерігати для себе інші патерни поведінки чи цінності, адже перебувають в закритому середовищі. Тому, вони і не засвоїли патерни поведінки в сім'ї, і у зв'язку з цим не можуть нормально розпочати етап вторинної соціалізації та етап входження в суспільство, прийняття на себе цінностей та норм, які панують в соціумі.

Життєві плани дітей школи-інтернату. Було встановлено, що плани дівчаток та хлопчиків дуже перегукуються між собою, проте є певні відмінності, адже хлопці більше кар'єристи – прагнуть мати такі фінансові можливості, щоб ні в чому собі не відмовляти, а дівчата прагнуть створювати домашній затишок. Такі моделі поведінки можна пояснити тим, що в інтернатному закладі цих благ

їм недостатньо, тому вони прагнуть їх отримати в самостійному житті. Отож, було виділено наступні закономірності:

- Освіта. Найбільш популярними професіями серед хлопців спостерігаємо – пожежник (*В принципі, хочу йти на пожежника [Станіслав, 10 клас]; Хочу в МНС, мені то подобається. Правда небезпечна робота, але, ну, мені подобається давати людям шанс на життя [Геннадій, 10 клас]*); кухар (*Харчові технології, кухар або бармен-офіціант [Дмитро, 10 клас]*); футболіст (*Стати футболістом, грати в команді якійсь [Назар, 11 клас]; Стати футболістом ... [Іван, 11 клас]*); фотограф (*Я дуже сильно люблю фотографувати, мені то подобається, зробити свою студію, бути власником своєї студії [Геннадій, 10 клас]*); бармен-офіціант (*Бармен-офіціант [Максим, 10 клас]*). Серед дівчат – слідчий, ветеринар, хореограф (*Та, хотіла би дуже на слідчого, хотіла на ветеринара, на хореографа, але не знаю [Роксолана, 9 клас]*); кухар-кондитер (*... я думаю поступити на кухаря-кондитера, тому що мені подобається готувати [Наталя, 10 клас]*); телеведуча (*Ну, я хочу поступити на телеведучу [Мар'яна, 10 клас]*); вчитель молодших класів (*... ну, може вчителька молодших класів там [Уляна, 9 клас]*); соціальний педагог (*Ну, я хочу бути соціальним педагогом, але ще не знаю [Марта, 9 клас]*). Проте, всі ці професії є представленими у школі-інтернаті, от тому діти їх обирають, а це є великим мінусом – вони не можуть реалізувати себе повністю та не знають усіх професій, що існують в суспільстві. Це можна пояснити тим, що в час перебування в ЛЗШ-інтернаті їм бракує спілкування, взаємодії, тому вони стараються це компенсувати у виборі своєї майбутньої професії.

- Місце проживання. Усі діти планують проживати у гуртожитку від навчального закладу, проте у всіх є родичі, які мають житло і вони мають надію, що ті їх підтримають (*Так як навчання, то напевне в гуртожитку, а як так, то в мене є квартира, де я можу там ... проживати там [Роксолана, 9 клас]*).

- Створення сім'ї. Сім'я безперечно є важливою для усіх вихованців ЛЗШ-інтернату, проте дівчата більше зосереджуються на цьому питанні, адже хочуть бути для своїх чоловіків найгарнішими, найрозумнішими та хазяйновитими (*... я знайду чоловіка для себе, прекрасного чоловіка, який мене буде любити, ми з ним одружимося, я народжу дітей і ми будемо жити прекрасно [Марта, 9 клас]; ... я би вже женилася, не знаю, чого так. Страннітрохи думки, странно, але інколи є таке, трохи рано, тіпа, мені знається, мені буде легше [Вікторія, 10 клас]*). Тобто, можна сказати, що цінність сім'ї у дівчат є більше

розвиненою, ніж у хлопців, адже про сім'ю вони мало згадують, а то і зовсім не говорять.

Вплив навчально-виховного процесу на рівень соціалізованості цих дітей. Можна зауважити, що навчально-виховний процес в ЛЗШ-інтернаті повинен створювати умови для успішної соціалізації дітей, яка в майбутньому буде проявлятися в їхній життєвій компетенції.

Відтак, вихованці цього закладу йдуть шляхом дисфункційної соціалізації, адже засвоюють певні знання, вміння, цінності, суспільні норми поведінки, які відтворюють в реальному житті. Вони не є в закритому середовищі, адже, як бачимо вище, відвідують різні установи та місця поза межами школи-інтернату, ходять на екскурсії. Тим самим співставляють поведінку працівників школи-інтернату, які щоденно перебувають в суспільному оточенні і показують собою приклад вихованцям, та поведінку суспільного оточення. Тобто, діти не обов'язково ідентифікують себе з працівниками школи, це можуть бути і люди з зовнішнього світу. Хоча, зовнішній світ вихованців є обмежений екскурсійними рамками, тому вони не можуть адекватно оцінити їхню поведінку, адже вона також може бути штучно створеною так, як у випадку з працівниками інтернатного закладу.

Можна зауважити, що діти повністю не є готовими до виходу в самостійне життя, адже обрали для себе певну професію, навчилися готувати їсти, прати одяг, доглядати за собою, застеляти ліжко тощо (*Лахи постірати можу сам там, в зал можу ходити, їсти там [Геннадій, 10 клас]*), проте цього недостатньо, щоб влаштуватися в соціумі. Навички цих дітей – це лише щоденні побутові справи. Тобто, діти проходять етап соціалізації, але дисфункційно.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Відтак, можемо спостерігати те, що вихованці засвоїли певні знання, вміння, навички, знайшли свій вид та спосіб діяльності, розвинула в собі можливості сприймати, розуміти та використовувати соціально-культурні цінності суспільства. Тому, усі ці пункти досить часто не виконуються в повній мірі та, як наслідок, діти володіють такими характеристиками як – підвищена тривожність, емоційна напруга, психічна втома, стреси, агресивність, недовірливість. А щоб уникнути таких наслідків працівники інтернатних установ повинні забезпечити рівні можливості для усіх дітей в оволодінні освітою, у гармонійному розвитку, громадській діяльності відповідно до особистих здібностей тощо. Ось це має створити умови для активного саморозвитку та вдосконалення цих дітей як особистостей.

Отже, інтернатний заклад розглядається як основа реформування всього навчально-виховного процесу та системи соціалізації вихованців зокрема. І тому, в майбутньому потрібно зосередитись на дослідженні наявності в інтернатних закладах для дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування програм професійної підготовки вихованців. Також, звернути увагу на вивчення ролі працівників під час навчально-виховного процесу в цьому закладі. Здійснити порівняльний аналіз між успішністю вихованців у навчанні та їхньою поведінкою загалом в інтернатній установі.

Джерела:

Балакірева О. Аналітичний звіт. Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей (за результатами соціологічного опитування) / Балакірева О., Чернін І., Хмелевська О., Ничипоренко С., Калашнікова Т., Бондар Т., Григор'єва Л., Клименко Ю., Волинець Л. – Київ : 2010.

Димитрова Л. М., Борисова І. С. Інноваційна робота з дітьми-сиротами як чинник їх успішної адаптації // Вісник національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право. – 2009. – № 4.

Канітан О. Специфіка навчально-виховного процесу загальноосвітніх установ інтернатного типу для дітей-сиріт // Педагогічний пошук. – 2010. – № 1 (65).

Результати спостереження проведеного в ЛЗШ-інтернаті в період з 10 березня 2014 року по 23 березня 2014 року.

Урядовий портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=159092&cat_id=43145

Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. – Львів: Видавництво ЛБА, 1998.

S. Bubnyak. Specificity of the Education Process Residential Educational Institutions for Orphans and Children Deprived of Parental Care.

In the article the functioning of educational institutions boarding for orphans and children deprived of parental care; found the process flow of educational action on these children; the influence of the educational process in the socialization of children based on empirical data.

Keywords: *residential educational institutions, orphan child, the child deprived of parental rights, the educational process of socialization.*